

marife

dini arařtırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 17 • sayı / issue: 2 • kiř / winter 2017

KİTAP TANITIMI

Muhammed Avvame, Hucciyetu Ef'âli Rasulillah Usûliyyen ve Hadisiyyen ve fihî İsmetuhû mine'l-Hata' ve'l-Hatîe, Cidde 2013, 110 sayfa.

Haz. Mustafa Ölmez

Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi A. K. İlahiyat Fakültesi

Hadis Ana bilim dalı Araştırma Görevlisi

mstolmez87@gmail.com

Geliř Tarihi: 16.11.2017 • Yayına Kabul Tarihi: 23.11.2017

Saf bir İslâm fitratına sahip olan, Kur'an'da imanlarının kemaline şahitlik edilen, Peygamberlerinden öğrendikleri dini, dünyanın dört bir köşesine layığıyla ulaştıran sahabilerin sünnete ittiba anlayışı, onları Hz. Peygamber'den (s.a) gördükleri her fiili, ondan duydukları her sözü, ameli açıdan herhangi bir teklifin/yükümlülüğün olup olmadığına bakmaksızın yerine getirmeye sevk ediyordu. Onlara göre sünnet, Hz. Peygamber'e (s.a) tabi olmak, her hâlükârda onun ahvali üzere bulunmaktı. Selef-i salihinin bakış açısıyla Hz. Peygamber'in (s.a) ahvali ise onun sözleri, filleri, takrirleri, sıfatları, yaşantısı, hatta uyku ve uyanıklık halindeki hareket ve sekenatı idi.

Tanıtımı yapılan eser, Hz. Peygamber'in (s.a) fillerinin hucciyeti ve amel yönünden mükellefler üzerine herhangi bir sorumluluk yükleyip yüklediğini konu edinmektedir. Muhammed Avvame'nin kaleme aldığı eserin aslı, 2009 yılında Fas'ta Dâru'l-Hadis el-Haseniyye müessesesi tarafından düzenlenmiş olan "Hz. Peygamber'in (s.a) Ahvalinin Ayırt Edilmesinin İhtilafların Azaltılmasındaki Rolü" isimli sempozyumda sunulan bir tebliğdir. Büyük hadis alimleri arasında yer alan, Osmanlı ilim geleneğinin mirasçılarından Muhammed Avvame, bu oturumda sunmuş olduğu tebliğine birtakım düzenlemelerde bulunarak yayınlamak ve konuyla ilgilenenlerin istifadesine sunmak istemiştir.

Eser öncelikle bir kitap olarak kaleme alınmadığından, alışlagelmiş giriş, bölümler ve sonuç kısımları içerisinde bariz bir şekilde yer almamaktadır. Bu tarzıyla eser mütekaddim ulemanın ortaya koyduğu çalışmalara benzemektedir. Ayrıca eserde yönlendirici bir konu fihristinin olduğunu da söylemek pek mümkün değildir. Kitabın içindekiler kısmındaki başlıkların çoğu kitaptaki konuların başlığı değil, yönlendirilen sayfadaki metin içerisinde verilmek istenen mesajdır. Bu durum kitap için eleştiri konusu olabilmekle beraber, kitabın anlaşılmasına da bir kolaylık sağlamaktadır. Bunlara ilaveten kitapta dipnot gösterimine pek rastlanmamakta, herhangi bir kaynağa atıf yapılmak istenirse buna metin içerisinde yer verilmektedir. Kitabın içeriğiyle ilgili bu zikredilenler eser hakkında menfi bir kanaat oluştursa da eserin genel muhtevasında olumsuzluk teşkil etmediği görülmektedir. Baştan sona okunduğunda eserin muhteşem bir siyak-sibak ilişkisi içerisinde son derece önemli bilgileri içerdiği anlaşılmakta, konuyla ilgili getirilen misallerin, hadis alanında ihtisaslaşanları bile hayrete düşürdüğü müşahade edilmektedir.

Eser giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde İbn-i Receb el-Hanbeli (ö. 795/1393), es-Sehavi (ö. 902/1497), İbn-i Hacer el-Heytemi (ö. 974/1566) gibi âlimlerin, ilk dönem hadisçilerinin zihinlerinde de yer alan ve genelde bilinenden daha kapsamlı bir şekilde yaptıkları “sünnet” tanımlamasına yer verilmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a) sözleri, fiilleri, takrirleri, yaratılış ve ahlaki vasıfları, savaşları, sireti, uyurken ve uyanıkken içinde bulunduğu hal ve hareketleri şeklinde tanımlanan sünnetin, sadece fiil kısmının kitabın konusu olduğu belirtilerek, mükelleflerin yapılan bu sünnet tanımı içerisinde yer alan her şeyde Hz. Peygamber’e (s.a) tâbi olup olamayacakları açıklanmıştır. Rasullullah’ın da (s.a) bir beşer olarak yaratılıştan sahip olduğu ten rengi, saç rengi, boyunun uzunluğu-kısalığı veyahut mucize kabilinden zikredilen, kendisine getirilen bir su kabının içine elini sokması ve parmaklarından su akması gibi birtakım özelliklerini/fiillerini, yapılan sünnet tanımlamaları içerisinde yer alsada, tâbi olunmasının mümkün olmadığı belirtilerek, sünnete nasıl ve hangi şartlarda tabi olunabileceği izah edilmiştir.

“Usulcülerin Bakış Açısıyla Rasullullah’ın (s.a) Fiillerinin Hucciyeti” başlığını taşıyan birinci bölümde, bizler gibi bir beşer olan Hz. Peygamber’in (s.a) söz ve fiillerinin vahyin koruması altında olduğundan bahsedilip, kendisine bir beşer olarak bakılsa bile, kâmil ve mükemmel bir beşer olduğunun unutulmaması gerektiği ve ondan sâdır olan fiillerin vahyin teyidi ve temini altında olduğu hatırlatması yapılarak Peygamberlerin ismet sıfatından bahsedilmiştir. Ardından İslam itikadının rukûnlerinden biri olarak vasıflandırılan Peygamberlerin ismet sıfatının her müminin zihnine ve kalbine oturması gerektiği, aksi takdirde imanlarının sorgulanır hale geleceği vurgusu yapılarak, geçmiş Peygamberlere nisbet edilen zelle veya günah diyebileceğimiz **“Adem Rabbine isyan etti.”**¹ **“Musa onu öldürdü ve dedi ki”**² Hz. İbrahim’in güneş, ay ve yıldızları işaret

¹ Taha 20/121.

² Kasas 28/15.

ederek **“Bu benim Rabb'im dedi”**³ ayetleriyle, Ebu Hureyre'den rivayet edilen *“İbrahim (s.a) şu üç yalan dışında hiç yalan söylememiştir”*⁴ hadisi gibi Peygamberlerin masumiyetine hanel getirdiği zannedilebilecek birtakım ayet ve hadisler incelenerek gerekli açıklamalar yapılmıştır. Daha sonra Peygamberlerin ismet sıfatı konusu Hz. Peygamber özelinde değerlendirilmiş, Rasulullah'ın (s.a) kılmış olduğu bir namazın ilk teşehhüdünde oturmayıp, Zü'l-Yedeyn isimli bir sahabinin bunu hatırlatması,⁵ aynı şekilde Kur'an okuyan bir sahabiyi dinleyip *“Unutturulmuş olduğum bir ayeti bana hatırlattı”*⁶ demesi, namazda bazı ayetleri karıştırması ya da atlaması gibi hata veya unutmaya dayalı Rasulullah'ın ismet sıfatı hususunda farklı anlayışlara sebep olabilecek rivayetlerin değerlendirmesi yapılmıştır.

Efendimiz'in (s.a) din ve dünya işlerinde ictihatta bulunup bulunamayacağı konusuna değinilerek, Mekkeli müşrikleri İslam'a davet ettiği sırada yanına gelen Abdullah ibni Ümmi Mektum'a Peygamberimizin yüzünü ekşitmesi,⁷ Bedir esirlerini öldürmeyip fidye karşılığı serbest bırakması,⁸ hurma aşılama yöntemi ile ilgili Medineli sahabilere tavsiyeleri⁹ gibi içtihatları incelenerek Hz. Peygamber'e (s.a) bu konuda yöneltilen eleştirilere cevaplar verilmiştir.

Bu bölümün içerisindeki en önemli konulardan biri ise, Hz. Peygamber'in fiillerinin usulî bir bakış açısı ile ele alınarak taksim edilmesidir. Yazar, mütekaddim ve muasır ilim adamlarından nakillerle Hz. Peygamber'in (s.a) fiillerini; cibillî fiiller, âdeten yapmış olduğu fiiller, dünyevi fiiller, mucizevi fiiller, O'na has fiiller, Kur'an ayetlerini beyan sadedinde yapılan fiiller, Allah'ın emirlerini tatbik etmede örnek olmak adına yapmış olduğu fiiller, hâkim/kadı veya yönetici olarak yaptığı fiiller, sıfatı bilinen ya da bilinmeyen mücerret fiiller ve vahyin beyanını beklerken yaptığı fiiller şeklinde gruplandırmış ve her grupta bu fiillere örnekler vermiştir. Bu taksimde ilk beş kısma giren fiil türlerinin genel olarak mükellefler üzerine bir vucûbiyetinin olmadığını, Hz. Peygamber'in (s.a) sinirlendiğinde yüzünün renginin değişmesi, sık sık hurma yiyor olması, kavminin yemek yerken kullandığı kapları kullanması, kendisine farz olmasından ötürü sürekli gece namazı kılması veya dörtten fazla kadınla aynı anda nikâhlı olması gibi misallerle izah edilmeye çalışılmıştır. Diğer fiil gruplarını da örnekler eşliğinde tek tek ele alan Muhammed Avvame, Rasulullah'a ait her fiilin amelî yönden mükellefler üzerine getirdiği yükümlülükleri ince bir bakış açısıyla belirtmiştir. Bu bölümde son olarak sünnet-i seniyyenin Kur'an ile olan ilişkisi ele alınmış, sünnetin Kur'an'daki ifadeleri ya teyit ve tekit ettiği, ya tefsir ve tebyin ettiği ya da Kur'an'da bulunmayan hükümleri içerdiği ifade edilerek son kısımdaki hadislerde yer alan hükümlerin esasta bir aslının Kur'an'da var olup olmadığı tartışmasına yer verilmiştir.

³ En'am 6/86.

⁴ Buhari, Buyû', 102.

⁵ Buhari, Ezan, 70, Müslim, Mesacid ve Mevadi's-Sala, 19.

⁶ Buhari, Şehâdât, 11.

⁷ Abese, 80/1-2.

⁸ Enfal, 9/67-69.

⁹ Müslim, Fedâil, 38.

“Hadisçilerin Bakış Açısıyla Rasulullah'ın (s.a) Fiillerinin Hucciyeti” başlığını taşıyan ikinci bölümde ise Hz. Peygamber'e (s.a) genel manada ittibâ' edilmesini emreden **“Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tâbi olun”, “Allah ve Rasulüne itaat edin”**¹⁰ gibi ayetler zikredilerek, bu ayetlerdeki itaat ve ittibânın ne anlama geldiği hadisler çerçevesinde ele alınarak beyan edilmeye çalışılmıştır. Lügatçilerin ittibâyı tâbi olunanın izini takip etmek şeklinde izah ettikleri, bunun da bazen cisimle, bazen tâbi olunanın şekline bürünmekle, bazen de tâbi olunanın emrettiklerini uygulamakla gerçekleştiği şeklindeki tarifleri aktararak, itaat ve ittibanın kendisine itaat olunanın söz ve fiillerini kapsadığı belirtilmiştir. Kısaca Rasûl'e ittiba, kişinin kendisini onun söz ve fiilleriyle kayıtlaması ve bunlara uygunluk gösterilmesi diye verilmiştir. Bu açıklamaların ardından sahabilerin - özellikle Hz. Peygamber'in (s.a) hayatının sonlarında- sünnete karşı olan tutumlarından ve Rasulullah'ın (s.a) fiillerini taklit etmedeki birbirleriyle yarışarcasına ortaya koydukları davranışlardan bahsedilerek, sahabilerin varisleri sayılan tâbiin ve tebe-i tâbiin'den kişilerin hayatlarından Rasulullah'ın (s.a) fiillerine tâbi olma konusunda masalsı örnekler verilmiştir. Buna misal olarak; seleften birine niçin karpuz yemediği sorulması üzerine “Beni karpuz yemekten alıkoyan şey, Rasulullah'ın onu nasıl yediğini bilmememdir”¹¹ şeklinde cevap vermesi gösterilebilir.

Fıkıhçıların ve hadisçilerin bakış açısına göre Rasulullah'ın (s.a) fiillerinin hucciyeti konusundaki fikirleri aktaran müellif, ikinci bölümün sonunda sonuç niteliğinde bir değerlendirme yaparak, fakihlerin Hz. Peygamber'in fiilleri hakkında detaylı bir taksimlendirme yapması ve bunlardan bazılarına tabi olmamanın herhangi bir sorumluluğunun olmadığını söylemesinin, Sünnet'i ve onunla ameli değersizleştirmeyi hedeflemediği, bilakis ilmî anlamda deliller arasında koordinasyonun sağlanması ve bunlarla amel edilmesi veya terkedilmesi durumunda mükelleflerin nelerle karşılaşacağını ifade için olduğunu söylemektedir.

Muhaddislerin ise Rasulullah'ın (s.a) sünnetine tâbi olmanın, onu bütünüyle ve tek tek ele alarak uygulamak olduğu şeklinde anladıklarını ifade eden yazar, bu anlayışa İbn-i Abdilberr'in (ö. 463/1071) İbn-i Ömer'den yapmış olduğu “Allah bize Muhammed'i gönderdi, biz bir şey bilmeyiz, eğer bir şey yaparsak Rasulullah'ı (s.a) öyle yapıyorken gördüğümüzdendir.”¹² şeklindeki rivayetlerin temel teşkil ettiğini belirtmektedir.

Cidde Daru'l-Minhac tarafından 2013 yılında, hadis meraklılarının istifadesine sunulmak üzere 110 sayfa olarak basılan eser, Sünnetin İslam dinindeki yerinin yüksek sesle tartışıldığı günümüz Müslüman toplumlarında, Peygamber (s.a) ve sünnetiyle alakalı birçok soruya cevap niteliği taşımaktadır. Eser Arapça olup henüz Türkçe veya başka bir dilde tercümesi bulunmamaktadır.

¹⁰ Âl-i İmran, 3/31-32.

¹¹ Bk. s. 98.

¹² İbn Abdilberr, Yusuf ibn Abdillâh el-Kurtubî, *et-Temhîd lima fi'l-Muvatta mine'l-Meânî ve'l-Esânîd*, Fas 1967, Vizâratü Umûmî'l-Evkâf, C.VI s. 118.